

iam in sanis hominibus augeri motum, & febrem nasci; unde & idem in ægris merito expectatur, quibus per morbum fractæ vires minus efficaciter ingesta mutare valent. Patet hinc ratio, quare Hippocrates dixerit (vide ad §. 602. 5.) *Imbecilles diete frigide, valentes vero calidæ*. Patet autem satis, cavendum simul esse, ne exhibeantur tales cibi, qui in debili jam corpore subigi nequeunt, sed in spontaneam corruptionem tenderent. Carnium hinc juscula, gratis aromatibus condita, ova forbilia &c. huic indicationi sufficient; a quibus omnibus severam abstinendam ægris suis injungebat Sydenhamus, quamdiu a nimio motu, vel præfente, vel futuro, aliquid sinistri metuebat. Omnibus autem cardiacis moventibus palmam præripit vinum, grato & naturæ amico simul languentes vires excitans, & motum nimis languidum augens. Similem effectum cerevisia meracior, imprimis post debitam fermentationem fragrans & spirituosâ, præstat. Omnia autem hæc sensim & per gradus adhiberi debent, ne in oppositum extremum subita mutatio fiat; & sollicitè attendendum, qualis effectus horum usum sequatur, ut inde possit determinari, an augenda hæc sint, an non.

Aere paululum calidiorè. Quantum aeris, in quo versantur ægi, calor facere possit ad febrilem impetum augendum, in paragrafo præcedenti vidimus; atque ibi notatum fuit, absque debito aeris refrigerio, venæ sectionem, clymata, & reliqua artis molimina parum proficere ad compescendam nimis exorbitantem febrem. Patet ergo satis, febrilem febrem aere calidiori excitari posse.

Animi affectu magis excitato. Quantum possint animi affectus ad augendam velocitatem circulationis, dictum fuit in Commentariis §. 99. Cum autem a summis animi affectibus adeo subitæ & validæ in corpore possint fieri mutationes, summa hic prudentia opus est, ne tales orientur turbæ, quæ postea difficillime compesci possent. Ita ergo, quamvis vel in debilissimo homine motum & calorem excitare possit, vix tamen hic convenient, vel saltem levis tantum & subito evanida requiretur; sed lætitia moderata, spes futura sanationis, desiderium, præcipua hic sunt & tutissima; cum motum humorum leniter augeant, neque interim mentem adeo turbent. Dum observaverat Galenus (b) pulsuum mutationes ab animi affectibus, notavit, quod *ira altus est pulsus, magnus, vehemens, celer, & densus. Lætitia magnus & rarus*. Tam valido autem motu augmento, quale ab ira fit, raro indigemus, & non sine periculo excitari sæpe potest: sufficit plerumque blandus lætitiæ affectus.

Medicamentis acrioribus, volatilibus, aromaticis, fermentatis. Omnibus aromatibus talis inest virtus, ut ingesta stimulis suis irritent fibras motrices vasorum, adeoque illorum actionem in fluida augeant; unde sequitur celerior humorum per vasa circumductio. Horum imprudenti usu febrem in sano etiam corpore excitari posse, vidimus in Commentariis §. 586. 2.; adeoque idem effectus eo magis expectari poterit, ubi dispositio febrilis jam adest, sed nimis languida. Imprimis autem hic conducent talia, in quibus volatilis fragrantia, & calore corporis quaquaversum mobilis, adest: illa enim, quæ fixam admodum, & non facile debili-

lem, acrimoniam habent, uti piper v. g., minus tuti usus sunt, quia sæpe nimis diu pergunt agere, & nimium febris impetum, qui languore semper periculosior est, inducunt. Si enim nimis febris fuerit febris, diuturni languoris & morborum chronicorum, qui tamen sæpe curari poterunt, periculum imminet: ubi vero nimio febris furit impetu, destructis vas tenerrimis, sæpe subita mors fit; vel, nimis inspissatis fluidis, talia oriuntur mala, quæ postea nulla arte tolli poterunt. Unde, quamvis in debitum febris moderamen dirigatur omnis medela, potius in minorem, quam majorem ejusdem impetum semper inclinamus; quia & minus inde discrimen expectatur, & commissus levis hic error facilius corrigi poterit. Ob hanc causam scordium, melissa, ruta, citri cortices, & similia in hoc castu acrioribus præferuntur; & ab acerrimis plerumque abstinemus, nisi æger ex propria temperie & ætate in frigus vergat; in illis enim tutior horum usus est. Omnia autem hæc in morborum initiis fere nunquam locum habent, sed circa finem, deservescente jam morbi impetu, pulchri sæpe usus sunt. Unde Sydenhamus (c) de cura febris acutæ continuæ agens, dicit: *Cum autem finem spectat, atque declinationem, secretionem jam conspicua, tunc quidem calidioribus medicamentis illam a tergo insequemur, ad rem eo celerius ac certius perficiendam: simulque monuit, in morbi principio, si cardiacis opus fuerit, semper moderatioribus se usum fuisse, & gradatim ad calidiora accessisse, juxta morbi progressum, vel febrilis ebullitionis gradum*. Minus autem discrimen se observasse a cardiacis fortioribus, si larga sanguinis missione debilitatus fuerit æger, vel senex, quam si nulla evacuatio facta esset, aut ætate floretet. Juvenibus enim, uti optime dixit (d), *domi nascuntur cardiaca; & quæ foris adduntur, aut frustranea sunt, aut etiam damnosa*. Verum duodecimo die febris continuæ, quæ quatuordecim diebus solebat terminari, calidioribus indulgebat; cum certus esset, se concoctionem materiæ febrilis sic accelerare.

Ingens jam cardiacorum numerus est, tam simplicium, quam compositorum; qualia plurima in officinis præstant, quorum ampla enumeratio in Medicis institutionibus habetur (e), ex quibus formulæ concinnari poterunt, & quidem variæ pro ætate, sexu, temperie, morbi statu, & duratione, anni tempore &c. diversis. Talium autem formularum specimina quadam in Materia Medica ad hunc numerum habentur. Vini modicus usus pulcherrimos effectus facit in his casibus; & hoc solo præ reliquis cardiacis usus fuit Sydenhamus in variolarum curatione, ut languentes excitaret vires, uti postea diceretur.

Frictione. Ex illis, quæ in Commentariis §. 28. 2. & §. 606. de frictionibus dicta fuerunt, satis patet, pro lubitu solis frictionibus ad quemvis etiam gradum accelerari posse humorum per vasa motum, & in toto corpore, & in quavis fere parte. Simulque ex Celso monitum fuit, incrementibus adhuc morbis frictiones non prodesse, sed tantum declinantibus. Cum autem quidam dicerent, omne auxilium necessarium esse incrementibus morbis, non com jam per se finiuntur, pulchre Celsus addidit *feruentia (f): Potest enim morbus, etiam qui per se fi-*

se finem habiturus est, citius tamen adhibito auxilio tolli; quod duabus de causis necessarium est: & ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, iterum, quamvis levi de causa exasperaretur. Discutiendis autem morborum reliquiis frictiones adhibendas voluit; quæ profunt, quatenus salubre circa finem morborum motus circulatorii augmentum faciunt, uti etiam, quia inserviant emissariis aperiendis (vide §. 606.), per quæ materia morbi, jam mobilis reddita, secerni & excerni debet.

Calore. De hac re paulo ante dictum fuit.

Motu musculari. Agentibus enim muscularibus, accumbentes his venæ compressæ citius evacuantur, adeoque sanguis venosus celerius movetur versus cor, quod inde celerius contractum febrem facit, si non adfit; vel jam præsentem auget. Rarius autem hoc auxilium adhibetur, quia debiliores jam ægri motibus muscularibus exercendis minus apti sunt.

Balneis, fomentis. Balnea & fomenta humida debilitant potius, & vasa laxando febris impetum minuunt, dum aquosos tepidos vapores corporis superficiei applicant. Verum majore calore excitato, & si simul ex infusis vel decoctis aromaticis fiant, poterunt his stimulis motum augere. Præterea & balnea sicca sunt, quæ aeris ambientis calore aucto absque humiditate agunt: Fomenta pariter similia habentur, quæ solo tantum calore fere effectum suum præstant. *Milium, sal, arena, calcæta &c*

§. 612. **A**lterum post primum (§. 609.) remedium, quo visciditas tollitur, est elateris in vasis restitutio, minuto liquido per missionem largam, citam, ex magno vulnere, sanguinis, aucto dein, vel simul, motu per stimulantia.

Sanguis noster etiam in sanitate adeo in concretionem pronus est, ut extra vasa quiescens concrefcit statim: rapidus autem per vasa motus, & continua mutatio situs molecularum sanguinis pulsi per vasa convergentia, adeoque in latera canalium continuo impingentis, efficiunt, ut in eodem contactu sanguinis particula per momentum manere nequeant, sicque impeditur adunatio molecularum sanguinis & concretio. Verum binæ distinctæ causæ sunt, & alternatim agentes, quibus humores nostri per arterias pelluntur; cordis nempe contracti actio, replens arterias, & momento post arteriarum contractio, propellens sanguinem per ultimas angustias arteriarum in venas. Arteriarum vero actio, qua sanguinem promovent, pendet a contractione, qua fibræ ab humore cordis vi impulso distractæ, & in arcus distentæ, cessante causa distendente, proprio elatere accurrantur, & in lineas rectas disponuntur, sicque magis versus axim vasis accedunt, & cavitatem minuunt, adeoque & contentum humorem propellunt. Si autem tanta plenitudo fuerit in venis, ut commode recipere nequeant impulsam ex arteriis sanguinem, non poterunt fibræ arteriarum, distractæ a distendente sanguine, accurrari, sed manebunt distractæ, adeoque debilitabitur fibrarum robur, uti in Commentariis §. 25. Num. 3. demonstratum fuit. Debilitato autem fibrarum robore, minuetur earundem elasticitas (vide §. 30.). Idem verum erit, si circa fines arteriarum difficilius transitus sit; five fluidi trasmittendi, five vasis trasmittentis, vel amborum solutio hoc fiat.

Quantam autem vim in solvendis adunatis san-

in linteum coniecta, etiam solum linteum, si minore vi opus est: calido oleo repleti utriculi, vasa fictilia aqua calida repleta &c. laudantur a Celso (g) ad similes usus.

Ubi autem, depresso nimis febris impetu per diuturnum refrigerantium usum, languebant omnia, imprimis in grandævus hominibus, sic ut febris, quæ aliter binarum septimanarum spatio terminari solebat, ad quadraginta dies & ultra excurreret, & frustra cardiaca & roborantia adhibita fuissent, febrisque ad hæc omnia rebellis persisteret; vel, si adesse videbatur *ἀπυρεσία*, prostratæ admodum manerent vires; unicum hoc profuisse observavit Sydenhamus (h) si adolescentulorum vegetum calorem talibus ægris applicaret: hoc enim solo remedio instaurabantur adeo effectæ vires, ut a materiæ secernendæ & excernendæ reliquiis liberaretur corpus, & sanitas rediret. Neque soli calori tanti effectus attribui possunt, quia expertus fuit Sydenhamus, calentium linteorum applicationem, quantumvis iteratam, nunquam similia præstitisse. Verum subtilissima humorum pars, ex juvene sano & vegeto exhalans, sic derivatur satis copiose in corpus ex defectu subtilissimi & elaboratissimi liquidi debile, dum simul calor blandus, humidus, æquabilis continuo applicatur languenti, neque ex propriis viribus satis calenti, corpori. De pulcherrimo autem hujus remedii usu in debilissimis hominibus alia occasione (§. 28. 1.) dictum fuit.

Sanguis noster etiam in sanitate adeo in concretionem pronus est, ut extra vasa quiescens concrefcit statim: rapidus autem per vasa motus, & continua mutatio situs molecularum sanguinis pulsi per vasa convergentia, adeoque in latera canalium continuo impingentis, efficiunt, ut in eodem contactu sanguinis particula per momentum manere nequeant, sicque impeditur adunatio molecularum sanguinis & concretio. Verum binæ distinctæ causæ sunt, & alternatim agentes, quibus humores nostri per arterias pelluntur; cordis nempe contracti actio, replens arterias, & momento post arteriarum contractio, propellens sanguinem per ultimas angustias arteriarum in venas. Arteriarum vero actio, qua sanguinem promovent, pendet a contractione, qua fibræ ab humore cordis vi impulso distractæ, & in arcus distentæ, cessante causa distendente, proprio elatere accurrantur, & in lineas rectas disponuntur, sicque magis versus axim vasis accedunt, & cavitatem minuunt, adeoque & contentum humorem propellunt. Si autem tanta plenitudo fuerit in venis, ut commode recipere nequeant impulsam ex arteriis sanguinem, non poterunt fibræ arteriarum, distractæ a distendente sanguine, accurrari, sed manebunt distractæ, adeoque debilitabitur fibrarum robur, uti in Commentariis §. 25. Num. 3. demonstratum fuit. Debilitato autem fibrarum robore, minuetur earundem elasticitas (vide §. 30.). Idem verum erit, si circa fines arteriarum difficilius transitus sit; five fluidi trasmittendi, five vasis trasmittentis, vel amborum solutio hoc fiat.

Quantam autem vim in solvendis adunatis sanguinis moleculis habeat vasorum illa vis, qua cavum suum minuunt, & contentum liquidum premunt, patuit imprimis in eleganti illa observatione *Leeuwenboeckii*, cujus in Commentariis §. 132. 1. memini. Vidit enim in vespertilionis ala concreti sanguinis particulam, totum arteriæ cavum impletum, protrudi per arteriam, mox iterum retropelli contracta arteria, quia transire non poterat per convergentem arteriam; sicque tandem hoc itu & reditu attritam hanc massulam solvi sic, ut per ultimam arteriæ finem in venam transire potuerit.

Non poterit vero elater fibrarum nimis distractarum restitui, nisi causa distendens tollatur. Hoc autem optime fiet per largam & citam ex magno vulnere sanguinis missionem; de cujus efficacia videantur illa, quæ dicta sunt in Commentariis §. 133. 2., ubi de cura obstructionis agebatur, quatenus nempe tentatur per illa remedia, quæ reciprocum vasis motum conciliant. Præterea, dum immeabile fluidum vasorum arteriosorum angustias impactum hæret, illud contractione arteriæ retropremi posset versus latiorum locum, nisi a tergo urgens liquidum copia & impetus impedirent: sanguinis autem missione cita & larga minuitur copia, & debilitatur impetus; adeoque & hoc respectu summopere profest. Videantur illa, quæ dicta sunt in Commentariis §. 141., ubi pluribus de hoc effectum sanguinis missionis actum fuit.

Depletis sic vasis conducit talia dare, quæ leni stimulo motum augere valent, ut repetitis actionibus vasorum in liquida attenuetur visciditas. Nimis diu enim distenta vasa possunt robur suum sic amitt-

(b) De pulsibus ad Tyrones cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 8.
(c) Sect. I. cap. 4. pag. 71. &c. (d) Sect. I. cap. 4. pag. 61. &c.
(e) Institut. Med. H. Boerh. §. 112. (f) Lib. II. cap. 13. pag. 85.

(g) Lib. II. cap. 17. pag. 95. (h) Sect. I. cap. 4. pag. 79.

amittere, ut vix amplius agant. Sic nimis diu retenta urina, vesica paralytica fit, & omnem vim se contrahendi amittit. Stimulantibus autem his vasa in validiores & frequentiores contractiones incitantur. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 133. 4. dicta fuerunt. Neque magnus metus est, præmissa sanguinis missione larga, ne nimis incitetur motus a stimulantibus adhibitis, quia ab acerrimis & calidissimis in tali casu omnes prudentes Medici abstinere, & leniora stimulantia tunc nunquam nocere poterunt. Unde & *Sydenhamus* (i) monet Medicos, ut semper memores sint,

§. 613. **T**ertio idem viscidum fluidum redditur diluendo potu, balneo, fotu, clysmate, aquosis, tum simul fricando.

Si possit inter nimis cohærentes sanguinis partes aqua se interponere, soluta est hæc cohæsiō, & minuitur; vel & integre tollitur visciditas. Hoc vocatur diluere, atque respectu nostrorum humorum unicum fere diluens est aqua, de cuius efficacia in hoc casu videantur illa, quæ in Commentariis §. 134. & 135. 1. dicta fuerunt. Omnibus autem illis modis, hac paragrafo enumeratis, poterit aqua, vel talia remedia, in quibus aqua prædominatur, corpori applicari, & liquidis nostris misceri; atque etiam pro libitu poterit ejus actio determinari ad quasvis corporis partes, si topicum in illis hærens malum illud requirit. Hæc autem determinatio per

§. 614. **A**gunt ea optime, si calida, aquosa, salita, aromatica, amara, lactescencia frigida fumuntur.

Sæpe talis est viscidum febrilis indoles, ut inter moleculas cohærentes aqua se vel omnino non, vel difficulter admodum, insinuare possit. Hoc enim pessimo omine quandoque apparet in acutis inflammatoriis morbis, quod diluentia, ingenti etiam copia potata, & per clysmata, balnea, fomenta &c. corpori applicata, nihil profunt, verum omne aquosum ingestum per urinæ vel sudoris vias exeat de corpore, manente eadem densitate inflammatoria sanguinis. Opus ergo est aliis sæpe auxiliis, quæ aquæ permixta attenuante vi sua fundere & dividere possunt illud viscidum, sique viam parare aquæ, ut se interponere possit inter moleculas jam separatas, & impedire, ne facile iterum adunentur. Ob hanc causam in cura obstructionis, quæ ab adunatione molecularum in fluidis nata erat, laudantur præter diluentia etiam illa, quæ attenuant (vide §. 135.), atque ex illis præcipue in hoc casu usum habent sales & saponis. Inter sales autem præ reliquis nitrum, sal prunellæ, sal polychrestus & similia ex nitro præparata laudantur, quia & inter salia fere levissimum est, per corporis nostri vires mutabile, refrigerans, neque nimio stimulo motum auget; simulque omni putredini, ob auctum motum circulatorium in febribus metuendæ, efficacissime resistit. Inter saponis vero præferuntur nativi, mel, saccharum, fructuum horæorum recentes succi, vel syrups, sapæ &c. ex his confecta, quæ in officinis profunt. Omnium autem maxime, & summo quidem jure, laudari solent decocta ex herbis illis amarum lactescensibus, quarum enumeratio in Materia Medica ad hunc numerum habetur; quæ & frigidæ dicuntur, quia nunquam calorem augent, licet magna etiam copia sumantur, & po-

fortiora etiam cardiaca tuto adhiberi posse in morbis acutis, si larga missio sanguinis prægressa fuerit. Neque vacillat hic ars, uti temere crediderunt nonnulli, dum debilitato per sanguinis missionem ægro motum augere conatur per stimulantia, qui ante hanc evacuationem satis validus aderat. Nam per sanguinis missionem citam & largam viscidum immeabile hærens retrogrado motu in majora vasa derivari potest, sicque loca obstructa liberantur: atque hoc factō, per libera jam vasa tuto major humorum motus conciliatur, qui antea nocuisset, nondum remotis his obstaculis

derivantia, attrahentia, propellentia obtineri poterit, uti in locis modo citatis pluribus demonstratum fuit.

Ubi autem diluens aqua sanguini mixta fuerit, frictio summum remedium est: per hanc enim movetur aqua vas contenta, & atteritur cum illis, quæ diluente vi aquæ solvi debent. Simul poterit per frictiones motus humorum in toto corpore vel in parte quadam augeri, uti ad §. 611. dictum fuit. Videantur & illa, quæ de frictionum efficacia in resolvendis obstructionibus dicta fuerunt in Commentariis §. 133. 3.

tentissima solvendi vi pollent. Omnibus illis levis amaror inest, omnes vulneratæ lacteum succum, sed leviter amarum & aromaticum fundunt; qui succus omnia fere cognita remedia vi solvente superat, neque interim, dum agit, ulla turbas in corpore excitat; unde tanti usus sunt in acutis æque quam in chronicis morbis. Sic pessimum illud atræ bilis viscidum, uti postea dicitur, nunquam tutius, nunquam feliciter solvitur, quam per tinaci harum herbarum usu. Simul his plantis videtur inesse levis anodyna vis, sed tuta, neque unquam noxia, licet etiam majori copia usurpentur. Imprimis vero de lactuca hoc affirmatur, quam maximi semper fecit *Galenus* (k), quia in juventute, dum ventriculus bile infestaretur continuo, a lactuca levamen habuit; ingravescente vero ætate contra vigilias unicum remedium lactuca erat. Ex herbis recentibus contusis, vel hyemali tempore ex radicibus scorzonæræ, cichorei, tragopogoni &c. (quæ arena obrutæ in officinis servari solent) parata decocta tanto cum fructu adhibentur: verum, ut efficaciter hæc agere possint, larga copia requiritur, cum nulla inde noxa metuenda sit. Harum radicum, v. g. dimidia libra, in mortario prius contritatum, in libris duabus vel tribus aquæ decoquitur, & fortiter expressum decoctum, melle, syrups &c. additis edulcoratum, nitri drachma una aut altera admixta, dat summum in hoc casu remedium.

Omnia autem hæc actu calida esse debent, dum assumuntur: frigore enim adunantur sanguinis moleculæ (vide §. 117.) & constringuntur vasa, adeoque obstructionum causæ (vide §. 108.) nascuntur, vel præsentis jam augentur. Præterea vis solvens

vens aquæ calore augetur, frigore minuitur: muria enim salis marini v. g. æstivo tempore saturatissima parata, aucto frigore partem salis soluti dimittit, & dum conglaciari incipit, fere omnem salem de-

ponit. Calor autem optimus ille hic est, qui parum superat corporis sani calorem; si enim ultra augetur, sanguinem ejusque serum concrecere faceret (vide §. 117.).

§. 615. **Q**UÆ (613. 614.) ut bene, cito, tuto valide agant, missio sanguinis præmissa prodest, nam parat ingressum, miscelam, actionem.

Quomodo per sanguinis missionem nimis febris impetus temperari possit, vidimus in Commentariis §. 610. atque passim demonstratum fuit ad §. 612. elasticam vasorum vim, nimia distensione repletis liquidi debilitatam, optime sic restitui. Verum etiam remedium diluentium & attenuantium efficacia missione sanguinis promovetur. Crassissima enim sanguinis pars, rubra nempe, sic imprimis tollitur de corpore: cumque omne ingestum intra corpus, vel externe applicatum, per solas venas recipiatur, his depletis per sanguinis missionem, facilius hæc ingredi poterunt, & humoribus nostris permisceri. Præterea quamdiu viscidum immeabile angustis arteriarum impactum hæret, licet solventissima magna etiam copia exhibeantur remedia, illa tamen ad locum affectum pervenire nequeunt;

sed saltem, una cum liquido a tergo urgente, extremam obstructis massæ partem leviter tangere possunt, adeoque nihil fere in resolvendo tali concreto efficere valent. Verum ubi per sanguinis missionem largam & citam ex magno vulnere impetus a tergo urgens loca obstructa minutus est, & arteriarum vi contractili retroPELLITUR obstructus massula versus latiore vas locum, vel majoribus ramis recepta cum reliquo sanguine fluit; tunc hæc solventia sanguini mixta, vasorum vi cum viscido hoc quasi contrita, efficacissimas vires habent. Adeoque patet, sanguinis missionem parare his remediis facilem ingressum, promptam miscelam cum illis, quæ horum vi solvi & attenuari debent, & tutam ac efficacem simul actionem.

§. 616. **S**imulac viscidum his (609. 610. 611. 612. 613. 614. 615.) solutum, iisdem continuentis, vel auctis, pellitur, & expellitur: sed & sæpe jam emendatum expulsu non egebit (§. 595.).

Ubi jam omnibus illis, & pro re nata variis, modis, (de quibus in paragraphis hic citatis actum fuit) viscidum sic solutum fuit, ut cum reliquis humoribus fluere possit per vasa; tunc attendere debet Medicus, an omnes functiones ad debitam integritatem redierint, & sopiatur simul omnis febrilis impetus; an vero nova quædam orientur symptomata, quia materies mali debito moderamine febris, & remedium efficaciam, soluta quidem fuit & mobilis reddita, sed tamen tales habet dotes, ut æquabili circulationi adhuc repugnet (vide §. 594. 2.): tunc enim hæc expelli debet de corpore, ut sanitas redeat. Verum minime tutum est illico validis evacuationibus hoc moliri; sed prudentia dicat, ut sedula observatione inquiratur, quo versus natura vergat, & quas vias affectet, ut materiam febrilem, solutam jam & mobilem pellat de corpore: ubi vero hoc cognitum est, tunc vias lubricando, & moderatis stimulantibus urgendo, ducimus materiam morbi solutam, quo versus natura vergit. Unde patet, omnia modo dicta adhuc usurpari posse, & quidem auctis copia & viribus horum remedium, quia, solutis jam obstaculis, liber mo-

tus per omnia vasa rediit. Simul etiam per balnea, fomenta, frictiones &c. determinatur horum omnium actio præcipue versus illa loca, per quæ ex signis descriptis §. 594. 2. cognoscimus naturam exitum parare materia morbofæ.

Contingit etiam quandoque, ut viscidum illud solutum remediis dictis tales dotes habeat, ut assimilari possit sanis humoribus, & absque ullo impedimento functionum cum illis per vasa circumduci. In hoc casu facile patet, minime opus esse, ut expellatur illud, quod jam solutum est. Si v. g. sanguinis globuli rubri, qui singuli seorsim per ultimas angustias arteriæ sanguiferæ transire possunt, a quacunque demum causa adunati hæserint immeabiles in his angustis, & morbum fecerint; integra absque ulla evacuatione curatio obtinebitur, si, sanguinis missione minuto impetu urgentis a tergo liquidi in majores ramos retropulsus fuerit illud obstructus; & deinde vasorum & vicinarum partium fluidi attritu, diluentibus, attenuantibus &c. concretum illud resolvatur in illa elementa, ex quibus adunatis factum fuerat. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 595. dicta fuerunt.

§. 617. **S**ymptomata ex febre acuta singulari orta imprimis hæc sunt: frigus, tremor, anxietas, sitis; nausea, ructus, vomitus, debilitas, calor, æstus, siccitas, delirium, coma, pervigilium, convulsio, sudor, diarrhœa, pustulæ inflammatoriæ.

Pertractatis ordine jam tribus prioribus indicationibus, quæ ad curam febrium generalem requirebantur (vide §. 598.), sequitur ultimo, ut de symptomatum febrilium curatione dicatur. Symptoma febris, uti ad §. 11. & 598. dictum fuit, vocatur illud præternaturale, quod ex morbo, ut causa, in corpore ægroto fit ita, ut distingui queat tamen ab ipso morbo & ab ejus causâ proxima. Vocatur autem sic, quasi simul incidens; quia ut aliquis affectus symptoma dicatur cujusdam morbi, debet adesse ejusdem morbi tempore. Sic v. gr. dum quartana in hydropem desinit, non dicitur tamen

hydrops quartanæ symptoma, quamvis ejus effectus fuerit, quia non coincidit cum quartana, verum illam sequitur. Febres enim in alios morbos desinere, §. 593. demonstratum fuit: morbi tamen illi, in quos desinit febris, inter ejus symptomata non possunt numerari.

Præterea possunt illo tempore, dum febris adest, novi morbi nasci in corpore, qui tamen nec febrili, nec ejus causâ proximâ originem debent: sed a diversis penitus causis pendunt: uti, dum v. g. febricitanti vulnus infligitur, summi animi affectus excitantur &c. Omnia hæc non vocantur febres

febris symptomata, sed *et* *in* *1719* *et* *1720* (1), sive superraccidentia; quia febris tempore quidem nata fuerunt, non tamen ex febre prodierunt. Agendum ergo est hic tantum de symptomatibus febrium pro-

§. 618. **Q**UÆ omnia (617.) orta ex febre (581. 587.), ut sua causa, hac ablata (594. 595. 598. ad 617.) cessabunt; adeoque, si ferri queunt tam diu sine periculo vitæ, singularem curationem vix requirunt.

Cum ergo symptomata febris proprie dicta febrim pro sua causa agnoscant, patet, sublata febre, eadem tolli; adeoque non semper peculiarem curam requirere. Primo ergo inquirendum est, an symptomata ex febre nata talia sint, ut grave discrimen inde jure metuendum sit; nisi enim hoc constet, negligi possunt; tunc enim nulla necessitas jubet, ut generalis indicatio curatoria, quæ febris curandæ sufficiet, mutetur, vel illi aliquid addatur novi; cum eadem curatio debellandis symptomatibus par futura sit. Nausea enim & vomitus, quæ febrem ephemeram comitantur, tuto negligun-

§. 619. **Q**UIN sæpe oriuntur ex conatu vitæ se disponentis ad crisin, vel ad materiæ criticæ excretionem; tum hanc præcedunt, comitantur, sequuntur, nec turbantur.

Quando in Commentariis §. 587. de crisi actum fuit, patuit, miras turbas & nova, & sæpe satis gravia, symptomata excitari illo tempore, dum illud, quod in ægro de sanitate superest adhuc, cum morbo æquo quasi Marte dimicat. Postquam etiam materia morbi subacta, & mobilis reddita, cum reliquis humoribus per vasa fluit, miræ sæpe anxietates, dolores vagi, nausæ, tremores, rigores &c. nascuntur; imo & evacuationes ejusdem materiæ, quamvis salutares, similia sæpe symptomata comitantur. Ex omnibus autem, quæ hæcenus de febrim curatione dicta sunt, satis patet, quam male consuleret ægris suis Medicus, qui his turbis perterritus salutaria hæc naturæ molimina intempestiva medela compescere vellet. Antequam ergo de symptomatis cujusdam febrilis curatione cogitatur, primo sedulo inquirendum est, an illud morbo in crescenti, an vero naturæ morbum debellanti imputandum sit. Pleraque enim symptomata, de quibus nunc agendum erit, crisin, vel materiæ criticæ evacuationem præcedere, comitari, vel & sequi aliquando observantur; tuncque tolli, vel turbantur non debent: ubi vero a morbi augmento fiunt, tunc sæpe peculiarem medelam requirunt.

Symptomata autem critica a morbo distinguuntur, quod appareant, prægressa coctione crudi morbi, & circa tempus crisi proprium in morbis; & brevi abire soleant, evacuatione quadam critica, vel metastasi ad alia loca facta; simulque talia comitentur signa, quæ docent, vim vitæ morbum superare. Morbosa vero symptomata omni morbi

§. 620. **S**I vero intempestiva, nimis sava, quam ut ferri a vita possint, aut ab ægri patientia, vel aliud gravius malum productura sunt, tum singula sunt leniendæ suis remediis propriis, habita semper ratione causæ (586.), & status (590.) morbi ipsius.

Sequitur jam, ut consideremus, quænam sint signa, per quæ cognoscimus, symptomata in febribus nata tolli debere, neque posse relinqui: donec una cum febre, a qua ut causa ortum duxerunt, sanentur. Primo si fuerint intempestiva, id est, ta-

prie dictis, quorum præcipua & maxime obvia hæc paragrapho enumerantur; & de quibus singulis postea peculiaribus capitulis eodem ordine, quo hic recensentur, tractabitur.

tur; cum interim eadem hæc symptomata, uti postea patebit, in febre acuta continua sæpe peculiarem medelam requirant. Multis enim obfuit, quod Medici ob novum symptomata in morbis apparens, illico a generali indicatione recesserint; cum sæpe illud & satis leve sit, & plerumque sponte cedere soleat. Summo hinc jure monuit Hippocrates (m): Non secundum rationem levantibus fidere non oportet, neque valde timere mala præter rationem orta. Multa enim illorum incerta sunt, neque multum perdurare, neque diutius morari consueverunt.

tempore, & imprimis in augmento accidunt; fiuntque a vi morbi superante facultatem vitalem, cum omnia cruditis manifestæ indicia adhuc adsunt; neque levant morbum, sed nocent semper plures functiones turbando. De coctionis autem & cruditis signis in Commentariis §. 587. dictum fuit. Pluribus exemplis posset demonstrari, quantum eadem symptomata differant inter se, prout vario morbi tempore apparent. Profusi sudores, & valida alvi evacuatio, in initio morborum acutorum sanæsi semper ominis sunt; quia liquidissima de corpore subducuntur; interim tamen & per sudores, & per diarrhoeam, post coctionem prægressam, toties morbi acuti felicissime sanantur, dum morbi materia jam subacta & mobilis per has vias evacuat. In priori casu cohibendæ sunt hæc evacuationes: in posteriori vero minime. Frigus extremorum in febre ardenti, dum in ascensu vel vigore est, lethale fere signum habetur; tamen in eodem morbo jam declinante subitum sæpe frigus, & ingens totius corporis concussio fiunt, dum inflammatorio lentore soluto sanguis libere ex ultimis arteriarum angustiis in venas transit, & morbus solvitur. Debilitas in morborum acutorum initio sæpe sanguinis missione & aliis evacuantibus tollitur: cum idem hoc symptoma circa finem morborum apparens oppositam medelam requirat; per replentia enim tunc curatur. Pauca hæc sufficient, ut demonstretur, quanta hic attentione opus sit, ut determinetur, an symptomata, in febribus apparentia, fausti vel infausti ominis sint: an tolli debeant, an vero relinqui-

li morbi tempore orta, quando nulla adhuc coctionis signa apparuerunt: in ipso nempe morbi ascensu: sic v. g. sudores, & alvi fluxus, uti modo dictum fuit, in febrim acutarum initiis si oriuntur, curari debent: non quia semper malæ sunt hæc

(1) Herm. Boerhaave Institut. §. 801. (m) Aphorism. 27. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 69.

hæ evacuationes, verum quia illo morbi stadio febre semper nocent.

Nimis sava, quam ut ferri a vita possint. Si nempe symptomata designent, talem partem corporis affici, quæ absque vitæ periculo lædi multum nequit; tunc enim illico huic succurrendum est, licet morbi principis genius ex sua natura hanc curationem non requireret. Sic dum in febre continua Phrenitis oriebatur, dicit Sydenhamus (n), quod venæ sectionibus, clysmatibus, & remediis refrigerantibus, liberalius indulserit, quam aliter tutum videbatur. Debilitatur per hæc sæpe vita eo usque, ut febris in longius excurrat spatium, neque tam feliciter succedat materiæ febrilis coctio & crisis; verum urgens hoc symptoma poscit, ut majus malum minori redimatur.

Aut ab ægri patientia. Quantum profit pacata mentis serenitas in omnibus morbis curandis, neminem latet; imo solis animi motibus validis febres excitari posse, antea vidimus. Si ergo talis æger fuerit, ut a levi etiam dolore, anxietate &c. summo percellatur metu, vel & immani furat ira, nisi protinus succurratur, cogimur sæpe lenire, vel & tollere quædam symptomata, quæ secundum artis regulas melius relinquerentur. Nimis hoc experiuntur illi Medici, qui in aulis Medicinam faciunt. Sic vidi impatientissimum juvenem, qui tertianæ legitimæ vernæ in paroxysmo calorem tam moleste ferebat, ut venæ sectione, ad animi deliquium instituta, hoc symptoma tolli vellet. Dum Medicus & amici adstantes ipsi, in Medicis non imperito, hoc dissuadere conantur, iratus cultello arrepto sibi ipsi non absque periculo venam solvit; & non nisi vi cohiberi potuit, quo minus ad libras aliquot sanguinem sic emitteret. Licet autem hæc febris sponte sua brevi sanata fuisset, neque ulla necessitas sanguinis missionem posceret; tamen in tali casu hæc adhiberi potuisset, ne sibi temerario hoc ausu noceret æger.

Vel aliud gravius malum productura sunt. Notum est, febres ardentes felicissime aliquando solvi, dum larga hæmorrhagia narium supervenit; atque omnes prudentes Medici talem evacuationem nunquam impediunt, nisi tanta fuerit, ut in vitæ periculum inde veniret æger. Verum si vi & impetu febris soluta in pulmone arteria hæmoptoe faciat, illico venæ sectione succurrendum est; non quia nocet hæmorrhagia, sed quia periculum est, ne sibi relicta hæmoptoe postea compefici nequeat; vel & quandoque in pulmonum ulcus, & phthisin, degeneret. Sic v. g. dum materies morbi soluta & mobilis per metastasim ad crura deponitur, fomentis, cataplasmatibus &c. fovemus hæc loca, ut eo melius hæc depositio hic fiat: si autem signa

docuerint, eandem materiam versus hepar, pulmones, cerebrum tendere, omni molimine artis hoc impedire conamur.

Semper tamen in leniendis symptomatibus febrilibus ratio habenda est causæ ipsius, unde febris producta fuit: nisi enim ad hoc attendatur, perniciosi fiunt errores. Sic, v. g. si in hydropico stagnans serum putrescere incipiat, oritur febris cum siti sæpe intolerabili: qui jam molestum hoc symptoma lenire vellet potu aquoso frequenti, & clysmata similia injiceret, quæ omnia sitim febrilem tam pulchre in aliis casibus sedant, uti postea §. 640. dicitur, noceret ægro, & aquosam colluviem augeter subito. Dum a bile accensa & corrupta, circa præcordia hærente, in febribus delirium nascitur, uti sæpius fieri observatur, frustra sanguinis missio etiam repetita adhibetur, sed leni emetico excussa hæc saburra, vel purgante per alvum deturbata, tollitur hoc symptoma, simulque levatur febris. Qui maniam, intermittentes diuturniores excipientem aliquando, evacuando curare tentaret, immediabilem stultitiam miseris ægris induceret; quæ tamen methodus in aliis mania speciebus tam pulchre succedit: victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, pulchre curatur hæc mania species, uti optime monuit Sydenhamus (o).

Pluribus exemplis hæc res demonstrari posset; sufficient tamen modo dicta: ex quibus evidenter patet, in cura & lenimine symptomatum febrilium semper ad causam febris ipsius respiciendum esse.

Quantam autem diversitatem curæ postulet idem symptoma, prout in initio, incremento, statu, vel decremento morbi occurrat, unico exemplo demonstrasse sufficiet. Dum in febre acuta, ob calidiora remedia usurpata, phrenitis oriebatur; venæ sectionem & clysmata profuisse notavit Sydenhamus (p), donec declinare inciperet morbi impetus; & tunc sæpe narcotico remedio, largiori paulum dosi exhibitio, & morbum & symptoma hoc debellare potuit. Verum idem illud remedium in principio, augmento, vel statu hujus febris datum minime profuit, sed contra nocuit sæpe; unde in febre hac, quæ binarum septimanarum spatium solebat terminari, ante duodecimum diem narcotica nunquam prospere exhibita fuisse monet.

Non ergo sufficit, uti quibusdam Medicis placuit, primarium & maxime molestum symptoma febrim comitans aggredi, nulla habita ratione causæ, vel status febris ipsius: patuit enim ex modo dictis, illud nec tuto, nec certo fieri posse, nisi ad omnia hæc sedulo attendatur.

Singularibus jam capitulis dicendum erit, quomodo primaria febrim symptomata tolli, aut leniri debeant.

FRIGUS FEBRILE.

§. 621. **F**rigus in febrim acutarum initiis ponit attritum liquorum in se mutuo, & in vasa, minorem; motum circulatorium imminutum; liquidum ad extrema stagnans, cor minus contractum; minus evacuatum: spiritus cerebelli minus influentes.

Frigus nostri respectu nil est præter sensationem, quam ex imminuto calore corporis nostri percipimus. Adeoque frigus nostri respectu non est positivum quid, sed tantum caloris imminutio. Docent autem thermometra, omnia corpora calorem am-

bientis aeris habere, si nulla causa, majorem copiam ignis in illis colligens, accesserit; uti etiam corpora calidiora aere ambiente; simulac cessat agere causa calorem in illis excitans ad gradum caloris illum redire, qui in aere ambiente observatur:

(n) Sect. I. cap. 4. pag. 81. (o) Sect. I. cap. 5. pag. 123. 124. (p) Sect. I. cap. 4. pag. 81. 82.